

El moviment d'homes per la igualtat a València. Valoració d'alguns dels seus protagonistes

Juan Antonio Rodríguez del Pino

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

juan.rodriguez@uv.es

ORCID: 0000-0002-2585-741X

Juli Antoni Aguado i Hernández

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

juli.aguado@uv.es

0000-0001-7823-848X

Rebut: 22/02/2019

Acceptat: 06/09/2019

RESUM

El moviment d'homes per la igualtat, a pesar de ser un fenomen prou recent, ja te més de quaranta anys de vida a València. Aquest moviment ha tingut una trajectòria amb molts alts i baixos. Després de l'aparició d'uns protagonistes que van obrir camí a l'escena social valenciana, trobem un període on hi ha homes que mantenen l'espurna d'aquells inicis. Una investigació qualitativa duta a terme pel Departament de Sociologia i Antropologia Social arreplega les veus d'alguns dels homes que van mantenir, entre 1995 i 2010, la flama d'un moviment que va tenir uns inicis molt dubtosos. Les veus s'estructuren a la llum de l'anàlisi dels marcs d'interpretació dels moviments. I com a moviment social, els homes per la igualtat desenvolupen nous codis de comportament i significació. Els resultats exposats ens demostren la necessitat, ara més que mai, de l'indefugible canvi de la masculinitat en les societats espanyola i valenciana actuals.

Paraules clau: homes, igualtat, València, anàlisi del discurs.

ABSTRACT. *The Movement of Men for Equality in Valencia. Assessment of some of its Protagonists*

The movement of men for equality, despite being a very recent phenomenon, has more than forty years of life in València. This movement has had a trajectory with many ups and downs. After the appearance of some protagonists that are going to open the way in the Valencian social scene, we find ourselves with a period where there are men who maintain the embers of those beginnings. From a qualitative research done by the Department of Sociology and Social Anthropology, the voices of some of the men who maintained, between 1995 and 2010, the flame of a movement that has had very hesitant beginnings, structured in the light of the analysis of the frameworks for the interpretation of movements. And as a social movement, men for equality develop new codes of behaviour and meaning. The results show us the necessity, now more than ever, of the necessary change of masculinity in the current Spanish and Valencian society.

Keywords: *men, equality, Valencia, discourse analysis.*

SUMARI

Introducció

El moviment d'homes per la igualtat a València (1985-2010)

- Els moviments d'homes per la igualtat a València (1985-2010) com a moviments socials
- Els moviments com a «laboratoris», creadors i difusors de significats

Metodologia: les dimensions analítiques i els indicadors

Anàlisi del discurs: «N'èrem quatre gats»

- Les dimensions de l'emmarcament discursiu del moviment d'homes
- Innovacions discursives

Conclusions

Autor per a correspondència / Corresponding author: Juan Antonio Rodríguez del Pino. Universitat de València, Facultat de Ciències Socials. Av. dels Tarongers, 4b. 46021, València (Espanya).

Suggeriment de citació / Suggested citation: Rodríguez del Pino, J. i Aguado i Hernández, J.A. (2019) El moviment d'homes per la igualtat a València. Valoració d'alguns dels seus protagonistes. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 133(2), 97-115. DOI: <http://doi.org/10.28939/iam.debats.133-2.9>

INTRODUCCIÓ

Per començar, cal explicar què és un home. No hi ha un únic concepte de masculinitat, sinó que es tracta d'una idea polisèmica. Les definicions d'allò masculí tenen un caràcter relacional: es defineix socialment i, sobretot, com assenyalava Pierre Bourdieu, la masculinitat existeix en contraposició a la feminitat (2000). D'aquesta manera, la societat occidental tracta les dones i els homes com a portadors d'elements diferenciats. Aquest plantejament reelabora la construcció social de la masculinitat mitjançant l'emergència d'una masculinitat hegemònica que no solament oprimeix les dones sinó també els homes diferents del model acceptat (Connell, 1997; Kimmel, 1997; Kaufman, 1997).

Un acord acceptat és que la divisió per gèneres és una construcció social. Així, Kimmel afirma que:

La virilidad no es estática ni atemporal, es histórica; no es la manifestación de una esencia interior; es construida socialmente; (...) es creada en la cultura. La virilidad significa cosas diferentes en diferentes épocas para diferentes personas. (Valdés i Olavarría, 1997: 23).

Aquest model d'homenia imposa una definició que no és homogènia i que és adaptable segons el context cultural al qual fa referència. La divisió d'opinions entre el feminisme és àmplia. D'una banda, hi ha qui considera que és un constructe de gènere que pot ser modificat (Carabí i Armengol, 2008: 9). De l'altra, hi ha altres plantejaments, com el de Judith Butler (2007), que exposa la necessitat de subvertir el concepte de gèneres. En qualsevol cas, el terme *masculinitat* és esquiú. Quan es pregunta als agents socials, aquests no són capaços de dotar-lo d'un contingut específic. El concepte en l'imaginari col·lectiu de la societat sobre el prototip de masculinitat condiciona els estudis sobre els homes.

El masculí esdevé, d'aquesta manera, una forma d'estructura de patriarca dominador. La categoria és incòmoda, i és assenyalada com a sospitosa per algunes perspectives feministes. Com apunta Marta Segarra, la masculinitat es presenta en la majoria de discursos socials i intel·lectuals com a transparent (Segarra i Carabí, 2000: 174). Encara que, tal com afirma Marqués, «ni los hombres son tan parecidos entre sí potencialmente, ni son potencialmente tan diferentes a las mujeres [...]». Aun que el sistema patriarcal se encargará

de tratar a las personas como si fueran idénticas a las de su mismo sexo y muy diferentes a las del opuesto» (Vallés i Olavarria, 1997: 18). A poc a poc, com abans ho van ser les dones, els homosexuals o les minories racials i ètniques, els homes són definits com una nova forma d'alteritat (Guasch, 2006: 103).

Malgrat els intents de permanència de la vertadera *masculinitat* hegemònica, se'ns mostra que les successives crisis de la identitat masculina que es van produint registren transformacions culturals que qüestionen els principis acceptats de manera generalitzada i que defineixen el perfil prototípic d'home (Montesinos, 2002).

Caldria aclarir què es vol dir quan es fa ús de l'expressió *ser home*, ja que, com va dir Marqués, es corre el següent risc:

Nos hemos pasado tanto tiempo diciendo quién era el verdadero hombre [...]. Es tan frecuente que incluso hombres particularmente atípicos se definan como normales o incluso paradigmáticos. Es tanta la megalomanía corporativa masculina que cualquier tentativa de trabajar la identidad masculina es, en ese sentido, peligrosa de volver a caer en alguna androlatría o auto-bombo (Valcuende i Blanco, 2003).

S'hi adverteix la deriva d'una exaltació masculina quan s'entén qüestionada i en certa manera avança la necessitat d'ancorar l'anàlisi de les masculinitats més enllà dels jocs de les redempcions o de la tornada a la virilitat com a substància.

L'estereotip masculí més clàssic (hegemònic) suposa una coartada ideològica difícil de portar a la pràctica, entre altres raons perquè hi ha múltiples tipus de masculinitats (Connell, 1997) atenent a les diferents relacions de gènere entre els mateixos homes.

Si es parla de masculinitat o feminitat, s'anomena el solc de sentit amb què es fabriquen les identitats. Pertanyen, per tant, a un pla que prompte excedeix el merament individual i ens connecta amb la cultura i les representacions que es tenen sobre l'homenia (Gilmore, 1994).

En l'anàlisi del canvi social a Occident, a partir de les tensions al voltant de la pervivència, crisi o superació de la modernitat, es pot perseguir la masculinitat no solament com a representació sociocultural d'una posició en el sistema dels gèneres, sinó com a categoria política (Whitehead, 2002) present en l'organització social de la ciutadania i traduïda en una sèrie de privilegis.

Aquests privilegis s'observen en la mateixa noció de ser home, que és, d'entrada, trobar-se en una posició que implica poder (Bourdieu, 2000). Però aquesta lògica de la diferència sexual, que és atribuïda i distributiva alhora, atés que cada grup té uns atributs culturals que el defineix i al mateix temps l'organitza de manera jeràrquica sobre els altres, ha entrat en crisi.

Aquest model de masculinitat imperant mostra algunes clivelles. Sorgeixen, no sense dificultats, nous models que intenten donar resposta a les noves situacions. En definitiva, la manera com s'entenen la masculinitat i les relacions de gènere és complexa. La noció de masculinitat encara està en construcció (Guasch, 2006: 17). I aquest és un procés que encara no ha finalitzat i que segurament no finalitzarà mai.

Ens referim als homes heterossexuals de classes socioeconòmiques raonablement acomodades (classes mitjanes sobretot) que, en quedar exposades les bases reals del neoliberalisme, els valors i elements del qual servien per legitimar-los, ara queden deslegitimats, per la qual cosa es troben desubicats i sense referències. Aquests homes observen com els elements de legitimitat d'abans (la família, l'estat, el país...) n'han canviat els significats i s'han convertit en elements polièdrics, diferents. A aquests homes cal acostar-se des d'una perspectiva de gènere, recollint així el consell de part de les teories feministes contemporànies de cartografiar la posició indiscutida —almenys, fins fa poc— de la dicotomia dels gèneres moderns i seguint l'esforç dels *Critical Studies of the Men* per fer visible la marca de gènere d'aquests homes. Mostra el gènere dels sense gènere, el gènere invisible però transparent (García, 2009: 3-4).

No podem obviar que per a certs investigadors el model sobre el qual se sustenta l'ideari bàsic dels *Men's*

Studies està ja esgotat, i no reflecteix la complexitat de les identitats masculines. Tenen poca capacitat explicativa respecte de les relacions de poder entre els mateixos homes. L'estudi d'aquestes identitats requereix de la cerca de nous referents teòrics (Menjívar, 2010: 64-65).

Com planteja Amorós (2000), la dona realitza una vindicació de l'ocupació de l'espai social com a subjecte. Les noves masculinitats reclamen un canvi de paradigma. Demanen un paper més proactiu dels homes profeministes, que impliqui l'eliminació d'elements hegemònics patriarcals i aposte per accions que han de tendir a una paritat real. L'assumpció de l'espai social per un subjecte nou. Malgrat tots els vaivens teòrics que puguen observar-se, cal tenir present aquesta observació:

Vivimos un proceso de cambio cultural (...) que provoca que tanto hombres como mujeres construyan su identidad a partir de los mismos rasgos, lo cual en lugar de conferir certitud en cuanto a la pertenencia a un género, provoca confusión y a veces un miedo no reconocido. (Montesinos, 2004: 16)

Així, la crisi de la masculinitat es produeix per un esgotament del model tradicional i hegemònic del masculí i les dificultats per a trobar un model alternatiu d'homenia.

Encara que el sorgiment de noves explicacions per al concepte de masculinitat no és un fet aïllat sinó un contínuum dins d'una societat canviant, cal plantejar-se si hi ha una homogeneïtat respecte del que s'ha denominat *noves masculinitats*.

EL MOVIMENT D'HOMES PER LA IGUALTAT A VALÈNCIA (1985-2010)

Els moviments d'homes per la igualtat a València (1985-2010) com a moviments socials

Es pot afirmar que el moviment d'homes per la igualtat pot ser considerat un moviment social segons

la clàssica definició de Raschke, que considera que és un «actor col·lectiu mobilitzador que, amb certa continuïtat i sobre les bases d'una alta integració simbòlica i una escassa especificació del seu paper, persegueix una meta consistent a dur a terme, evitar o anul·lar canvis socials fonamentals, utilitzant per a això formes organitzatives i d'acció variables» (Raschke, 1994: 124).

A València, des de final de la dècada dels setanta fins a principi dels noranta, hi va haver un cert moviment cultural i social que, tot i no ser molt nombrós, sí que era molt actiu. En aquest context trobem dues figures que van generar un debat diferent dins del que després s'anomenaria noves masculinitats.

L'any 1985 Joan Vilchez va iniciar els grups d'homes des de la Societat de Sexologia del País Valencià, motivat per la pròpia sensació d'incomunicació amb les persones del seu sexe. Hi participaven, entre altres, J. L. García Ferrer, Rafael Xambó, Juan Goberna i José Manuel Jaén. S'inspirava en les reflexions de Josep Vicent Marqués i recollia la invitació de Fina Sanz per a crear grups d'homes similars als de les dones, a la recerca d'unes relacions més igualitàries entre els sexes.

La psicoterapeuta Fina Sanz va dissenyar la teràpia del retrobament. Aquest model parteix de la integració de la psicologia (especialment la psicologia clínica), la sexologia i l'educació, amb una perspectiva de gènere i comunitària. A més, acollia en el seu model teòric les aportacions conceptuals, metodològiques i tècniques d'altres disciplines i tradicions culturals. Ací, la persona és contemplada com un ser sexual que integra els seus aspectes físic, emocional, mental, espiritual, comportamental i social.

Es desenvolupa un treball al voltant dels processos intrapersonal i interpersonal, les relacions vinculades i comunitàries, dins d'una perspectiva de prevenció (autoconeixement, desenvolupament humà, educació per a la salut) i teràpia (comprensió de simptomatologies i utilització de recursos terapèutics per a generar canvis en la pròpia vida). També es planteja en forma

grup la formació de professionals el treball dels quals és de gran rellevància social en la transmissió de valors humans que potencien el bon tracte i les relacions de pau. Entre els participants d'aquest grup es troben alguns homes que utilitzen aquesta metodologia per a crear un grup de reflexió d'homes, que posteriorment es denominarà Espai d'Homes, coordinat pel psicòleg Jesús Gallent.

D'altra banda, trobem la forta personalitat de Josep Vicent Marqués, personatge amb molta presència tant en l'escena valenciana com en l'espanyola durant els anys huitanta i noranta. De fet, durant aquelles dècades va reflexionar i va escriure sobre el paper dels homes, començant per la seua tesi doctoral: *La construcción social del varón* (1982), on es tracta la imatge en anuncis de premsa i entre l'alumnat universitari de la figura del *mascle*. Tot i que afirmava: «nada ha sido siempre considerado masculino ni tampoco femenino» (Marqués, 1991: 172), també deia el següent:

Todo un poderosísimo conjunto de acciones y omisiones, de consignas y de órdenes, de refuerzos y disuaciones —conscientes e inconscientes, de los padres y del público en general— harán de esa criatura un niño o una niña, y después un hombre o una mujer, es decir, uno de los dos tipos oficiales de persona que admite la sociedad, desiguales quizás en mentalidad, pero, sobre todo, en libertad y posibilidades de acceso a todo lo que en esa sociedad significa poder. (Marqués, 1982: 55)

A la fi de la dècada dels noranta tornà a València, on va exercir com a catedràtic i professor del Departament de Sociologia i Antropologia de la Universitat de València. Al seu voltant es van crear diversos grups que reflexionaven sobre múltiples temes, entre d'altres, el paper dels homes en la societat actual.

A pesar d'aquests dos pols de reflexió, no s'aconsegueix generalitzar un moviment que tinga un gran arrelament social entre els homes. Aquests quinze anys (1995-2010) suposen un període en què el paper dels homes en relació a la igualtat resulta públicament anecdòtic, encara que es mantenen certs espais i s'experimenten transformacions observades en l'anàlisi,

com ara certa rotació d'integrants en els grups amb la corresponent renovació generacional i l'evolució del moviment, que va passar d'estar format per perfils més acadèmics a membres provinents de diferents sectors socials, més heterogenis, i, per tant, no podem parlar d'uns vertaders moviments d'homes per la igualtat, tal com assenyala Michael Flood (1996), encara que sí que es pot observar una certa inquietud al respecte.

Aquest paper testimonial no és cap obstacle perquè hi estiguen presents els dos components de la clàssica distinció entre la lògica instrumental (orientada cap al poder —moviment ecologista—) i l'expressiva (orientada cap a la identitat —moviment feminista—) defensada per Rucht (1992) i superada per Melucci (1998). En el període estudiat es combina el procés de reconstitució d'una identitat col·lectiva, fora de l'àmbit institucional, mitjançant el qual es dota de sentit a l'acció individual i col·lectiva (component expressiu) i l'obtenció de recursos polítics i socials per al desenvolupament d'aquesta identitat (instrumental). Aquesta connexió permet pràctiques d'autovaloració i de mediació directa entre els múltiples agents que actuen en la vida quotidiana.

Aquesta construcció de la identitat col·lectiva, «la capacitat de reconèixer i de ser reconegut com a part del mateix sistema de relacions socials» (Melucci, 1987: 139), està basada en la solidaritat afectiva i la implicació personal que es donen en les xarxes dels moviments —companyonia, integració, suport social, etc.—, que són condicions de la participació en molts grups i que permeten la mobilització. Però la solidaritat que manté unit el moviment no pot ser separada de la identitat política (Melucci, 1987; Diani, 1998; Tejerina, 1998). En aquest sentit, seguint el fil conductor de Habermas (1999) i Cohen i Arato (2000), cal considerar que les dues estratègies de la societat civil «dual» —instrumental i expressiva— estan teixides al voltant de la intenció de crear societats més democràtiques i més lliures. Per això, s'ha considerat d'interès conèixer les veus d'alguns dels homes que han mantingut encesa la flama d'aquest moviment.

Els moviments com a «laboratoris», creadors i difusors de significats

Per a aquesta tasca, cal recordar que a partir dels anys 80 adquireixen importància els enfocaments constructivistes dels moviments socials (Calle, 2003). Des de diferents perspectives es destaca que reemmarquen pluralment el món de manera racional (Snow i Benford, 1992), de manera cultural i identitària (Melucci, 1987, 1998) o de manera simbòlica i epistemològica (Johnston, Laraña i Gusfield, 1994; Laraña, 1999), cosa que contribueix a recrear cultures de mobilització (Tarrow, 1992, 1997) i ordres macrosocials (Inglehart, 1998). Melucci (1998) destaca que la contribució més important d'aquests és nomenar els problemes de forma diferent i incompatible amb el llenguatge i el discurs del poder existent.

De fet, a partir dels estudis sobre els «recursos cognitius» de les xarxes dels moviments per a mantenir-se units i enfrontar-se a les estructures de poder de Melucci (1987, 1998) i de l'«acostament cognitiu» als moviments en tant que formes d'activitat, mitjançant les quals creen nous tipus d'identitats socials com a processos de «praxi cognitiva» d'Eyerman i Jamison (1991), es pot afirmar que en el procés de reconstitució d'una identitat col·lectiva, el moviment no solament és una resposta als canvis —moviment «negatiu» de protesta, sinó que sobretot consisteix en un «laboratori» de la societat civil, que proporciona l'espai per a l'emergència de noves idees, coneixements i pràctiques, en els quals els actors experimenten i desenvolupen nous codis de comportament i significació, i produeixen tot un conjunt de sabers, experiències i afectes, en els quals es gesten noves formes de relació interpersonal, estructures de sentit i projectes de caràcter alternatiu.

Així es genera «realitat social», segons Manuel Castells (1998: 25), i això es pot considerar un primer pas en el desenvolupament de processos de canvi social i d'extensió de la legitimitat dels nous coneixements, valors i pràctiques (Inglehart, 1998). Partint d'aquesta perspectiva, els discursos dels homes per la igualtat estudiats s'estructuren a la llum de l'anàlisi dels marcs d'interpretació dels moviments.

METODOLOGIA: LES DIMENSIONS ANALÍTiques I ELS INDICADORS

Un moviment és un «procés». Està constituït per una multiplicitat d'interaccions que genera el fenomen mobilitzador (Melucci, 1987, Tejerina, 1998; Laraña, 1999). Per aquesta complexitat en l'anàlisi, l'aproximació empírica a l'objectiu del treball ha sigut fonamentalment qualitativa, ja que només així es podia accedir a les dimensions de l'estudi plantejades.

S'ha fet servir la tècnica de l'entrevista no estructurada, és a dir, converses amb els membres del moviment en què s'indagava de manera oberta en idees, discursos i posicionaments, agafats directament del llenguatge usat pels subjectes (Ortí, 1993; Taylor i Bogdan, 1994; Valles, 1997; Calle, 2003). Encara que aquesta tècnica d'investigació no té ni la capacitat de mesurament ni la precisió ni la reproductibilitat dels mètodes quantitius, el valor dels recursos simbòlics, com els discursos, es troba en el fet que les situacions que s'hi representen es tracten en termes significatius per als participants i els seus objectius (Ortí, 1993).

Malgrat que la tècnica d'obtenció de dades i l'anàlisi són qualitatives, l'univers d'estudi està clarament delimitat —un moviment social en un territori i un període determinats— i la quantitat d'entrevistes es considera suficient per a aconseguir la «saturació» de la informació necessària, en forma de «mostreig intencional» o «mostreig teòric» (Ruiz i Ispizua, 1989; Taylor i Bogdan, 1994; Valles, 1997; Rivas, 1998). S'ha volgut obtenir una mostra que continga les informacions diversificant el tipus d'entrevistats, que pertanyen a diferents organitzacions del moviment, des de les més reivindicatives a les més autoreflexives. Aquesta cerca s'ha dirigit des d'un plantejament connectat amb les dimensions analítiques i ha permès descobrir la possible gamma de perspectives en el discurs del moviment per arribar a un «discurs global», que abasta l'espai simbòlic de producció de sentit des del posicionament dels actors socials, sempre tenint en compte l'heterogeneïtat d'agents.

Per elaborar el «discurs global» i «l'emmarcament bàsic» del moviment, s'ha utilitzat l'anàlisi dels marcs d'inter-

Taula 1 Perfil sociològic dels homes entrevistats

Codi	Entitat	Edat	Estudis	Situació laboral	Típus d'associació
E.1	AHIGE	52	Estudis secundaris	Aturat	Reivindicativa
E.2	Stop Machismo	54	Estudis bàsics	Autònom (llibreria)	Reivindicativa
E.3	CEGM - Centro de Estudios de Género y Masculinidades	42	Estudis superiors	Treballa (projectes europeus)	Autoreflexió i estudis
E.4	ESPAI D'HOMES	58	Estudis superiors	Treballa (consulta de psicologia)	Autoreflexió
E.5	Colectivo de Hombres	61	Estudis primaris	Jubilat	Autoreflexió

Font: Elaboració pròpia

pretació de l'acció col·lectiva a partir de les entrevistes en profunditat realitzades a diversos integrants del moviment, que s'exposen en la Taula 1.

Per simplificar el nombre d'informacions i obtenir una quantitat operativa i sistemàtica de categories, s'ha pres com a base la proposta del «marc tipus ideal» de Rivas (1998, 1999), tot i que se n'ha modificat el contingut per adaptar-lo a l'anàlisi de les següents dimensions i estratègies de l'«emmarcament bàsic»¹ (*Esquemes 1 i 2*).

1) *Diagnòstic/emmarcament d'injustícia*. Definició d'una situació com a injusta o il·legítima, que necessita resposta i que inclou la situació i els elements causals, tant dels processos com dels responsables. És un judici cognitiu o intel·lectual sobre el que és equitatiu o just i una cognició emocional.

1 Dins d'un marc cal diferenciar l'estructura de les estratègies d'emmarcament. En concret, seguint a Rivas, cal indicar que l'«estructura del marc» està constituïda per les dimensions de l'emmarcament, les àrees temàtiques a les quals es refereix — que denominem indistintament *dimensions* o *emmarcaments*—, i les «estratègies de l'emmarcament», que són les tècniques utilitzades pels moviments per a interpretar cada àrea temàtica.

2) *Pronòstic/crida a l'acció*. D'una banda, inclou les vies d'actuació per a superar la realitat, una crida a l'acció. Es proposa una solució al problema diagnosticat especificant què s'ha de fer i qui ha de fer-ho. Inclou els objectius, les estratègies i les tàctiques a seguir, que estan vinculats als programes, als idearis i a les creences compartides. També comprén l'emmarcament dels destinataris de la protesta, que no han de coincidir amb els agents als quals se'ls atribueix el problema. De l'altra, conté anuncis sobre els beneficis que es poden obtenir i sobre les catàstrofes que poden ocórrer, si tot roman igual, subratllant la legitimitat dels objectius i dels mitjans.

3) *Emmarcaments motivadors / dimensió d'agència*. Desenvolupa les raons que justifiquen l'acció. És l'emmarcament de les possibilitats d'èxit dels esforços de les actuacions per a aconseguir els objectius. Inclou una reavaluació moral del grup que reflecteix la vigència de la pràctica mobilitzadora dels predecessors i la continuïtat entre el passat i el present. Hi ha la necessitat d'establir un vocabulari de raonaments que justifiquen l'acció en favor de la causa.

4) *Estratègia comunicativa identitària*. Persegueix construir un sentit de pertinença al mateix temps que atribueix a determinat actor la responsabilitat de les condicions adverses que es pretenen modificar. És la definició de «nosaltres»

i d'«ells» sense la qual la meta potencial de l'acció col·lectiva es quedaria en pura abstracció. Dins d'aquest emmarcament també es troben els projectes utòpics del moviment, part de la seua identitat.

Esquema 1: Tipus ideal de marc: dimensions de l'emmarcament

DIAGNÒSTIC/MARC D'INJUSTÍCIA	
Definició i descripció d'una situació considerada injusta o il·legítima	
	<i>Indicar una qüestió del/al debat públic. Definir-la com un problema i ressaltar la discrepància entre ser i cal ser.</i>
Atribució causal	<i>Definició de la causa. Definició dels agents.</i>
PRONÒSTIC/CRIDA A L'ACCIÓ	
Vies d'actuació per a superar aquesta realitat	
	<i>Proposició d'una solució al problema (què s'ha de fer i qui ha de fer-ho). Emmarcament dels objectius (estratègies i tàctiques). Legitimitat dels objectius (relació amb el marc identitària).</i>
Emmarcament dels destinataris de la protesta	
	<i>Emmarcament dels destinataris de la protesta, dels quals s'espera que hi donen solucions.</i>
EMMARCAMENTS MOTIVADORS / MARC D'AGÈNCIA	
Eficàcia. Considerar que les actuacions no són immutables	
	<i>Emmarcament de les possibilitats d'èxit dels esforços. Vigència de la pràctica mobilitzadora (relació amb el pronòstic).</i>
IDENTITAT	
Estratègia comunicativa identitària	
	<i>Autolegitimació dels moviments socials. Raonaments que justifiquen l'acció en favor d'una causa. Deslegitimació de l'«ells» fent veure que no està disposat o no pot solucionar el problema.</i>

Font: Elaboració pròpia

Esquema 2: Tipus ideal de marc: dimensions i estratègies de l'emmarcament

Dimensions de l'emmarcament (àrees temàtiques)	Estratègies de l'emmarcament (tècniques per a interpretar les àrees temàtiques)
1. El tema i la interpretació del problema	
1. Indicar una qüestió del debat públic	1. Assignar-hi un concepte o eslògan. 2. Fer-la empíricament creïble mitjançant una referència real.
2. Definir-la com un problema, ressaltant-ne la discrepància entre <i>ser</i> i <i>cal ser</i>	1. Concretar el problema fent referència a la experiència quotidiana. 2. Situar-lo en un context o un esquema més ampli (marcs, esquemes, guions...) 3. Dramatitzar: prevenir les implicacions en el futur.
2. Atribució causal	
1. Definició de la causa	1. Assignar-hi un concepte (masclisme, neofeixisme...) 2. Atribuir-la a actors o col·lectius externs; la responsabilitat és d'altres.
2. Definició dels agents	1. Personalitzar els actors responsables. 2. Atribuir-los una intenció. 3. Atribuir-los interessos particulars, oposats al bé col·lectiu. 4. Moralitzar: considerar-los agents no legítims de la comunicació.
3. Emmarcament dels objectius i de les possibilitats d'èxit	
1. Emmarcament dels objectius	1. Assignar-los un concepte o eslògan. 2. Concretar-los fent evidents els beneficis dels afectats i els mitjans per a aconseguir-los. 3. Esquematitzar: carregar-los de valor relacionant-los amb valors més alts.
2. Emmarcament de les possibilitats d'èxit	1. Fer referències històriques a l'èxit dels precursors. 2. Definir el nombre de possibles participants: com més participants, més possibilitats d'èxit. 3. Com més difusió facen els mitjans de comunicació, més possibilitats d'èxit.
4. Emmarcament dels destinataris de la protesta dels quals s'espera que aporte solucions. Deslegitimar-los	
	1. Personalitzar els destinataris. 2. Atribuir-los una acció intencional que persegueix interessos particulars. 3. Moralitzar: considerar-los agents no legítims de la comunicació. 4. Considerar-los sospitosos de corrupció.
5. Autolegitimació dels moviments socials	
	1. Mostrar que representen interessos col·lectius i universals. 2. Autocaracteritzar-se amb un valor social central (per exemple, el moviment per la pau.) 3. Reclutar persones i institucions dignes de confiança. 4. Aconseguir credibilitat en els seus temes. Emmarcament dels seus problemes. Encertar prediccions.

Font: Rivas (1998, 1999).

ANÀLISI DEL DISCURS: «N'ÉREM QUATRE GATS»

Les dimensions de l'emmarcament discursiu del moviment d'homes

Pel que fa a l'anàlisi dels marcs de significació del moviment, els principals resultats de l'anàlisi són els següents:

El diagnòstic de la situació, el problema, està clarament delimitat. Els seus integrants mostren la injustícia a la qual s'enfronten: la desigualtat de gènere i la violència que comporta, mitjançant afirmacions que adquireixen forma d'eslògan, com ara:

En realitat és el grup d'homes contra la desigualtat de gènere. [E2]

La violència es un problema de hombres que sufren las mujeres, pero es un problema de hombres. [E3]

Si las mujeres faltan, el mundo se viene abajo. [E3]

Altres parts del seu discurs pretenen demostrar la validesa empírica de les seues propostes. Aquestes se situen tant en el diagnòstic com en l'emmarcament de les possibilitats d'èxit dels esforços —en els marcs motivadors— mitjançant els quals aconseguixen la validesa (credibilitat) dels seus temes i dels seus problemes.

El moviment aconseguix credibilitat en els seus temes i els seus problemes fent veure que no es tracta d'un discurs abstracte, sinó que té referències reals:

Hemos sacado un manifiesto en contra de la reforma de la ley del aborto, no solo por el contenido de esa reforma. Y lo curioso es que sea, de nuevo, un hombre el que imponga el límite a las mujeres. Simbólicamente es terrible, ¿no? Que sea un ministro y que sea capaz de legislar por el total de la población de las mujeres en España, el cincuenta y uno por ciento de las personas de este país. [E3]

Partint d'aquesta base, com a moviment social busquen la congruència amb la cultura de les persones a les quals s'adrecen, i per a definir la injustícia com un

problema, destaquen la discrepància entre el «ser» i l'«haver de ser», concretant-lo en referències a l'experiència quotidiana com la següent:

Han tenido la necesidad de pensar como hombres. Si no responsables, sí corresponsables de, por ejemplo, el cambio hacia la violencia o el cambio de las relaciones en lo cotidiano. Hemos trabajado muchas veces temas como la compartimentación de las tareas, reparto de la vida social, de los tiempos... [E3]

En el moviment dels homes per la igualtat, la narrativa es desenvolupa en relació a tres elements: el canvi dels homes davant del masclisme, la desigualtat en les relacions de parella i, com altres moviments, el fet que allò personal és polític, cosa que trobem al llarg del seu discurs. Pel que fa al primer element, trobem les següents afirmacions:

No és possible acabar amb el masclisme en aquesta societat sense el canvi dels homes. [E2]

Lo que queremos es que los grupos de hombres puedan incidir en el debate social y en la sociedad. [E5]

Se permitía la escucha de distintos tipos de hombre. Es un espacio donde uno llega herido, su mujer es la más mala del mundo y poco a poco en el grupo se va viendo otra mirada, lo que implica la solidaridad. Por eso es un grupo abierto. [E4]

La desigualtat en les relacions de parella, que destaca la lògica de la diferència sexual en tant que posició de poder, apareix en afirmacions com les següents:

Generan un modelo de vínculo de pareja que se elabora en forma de modelos de poder, relacionado con los modelos de poder masculino; es decir, quien representa el poder representa todos aquellos valores masculinos tradicionales patriarcales. Da igual que sea hombre o mujer, y entonces genera un estado de violencia o de sublimación o de supeditación de la otra persona y ahí se produce un conflicto permanente y muy fácil de detectar y muy igual en muchos casos. [E3]

Hay una sostenibilidad en la casa, un soporte que hace que pueda haber alguien que cuida de los niños, de las personas enfermas, de los que están en situación de necesidad. Ahí los hombres fallamos. [E5]

Pel que fa al fet que allò personal és polític, es fa referència a un pla que excedeix el merament individual i que ens connecta amb la cultura i les representacions que es tenen sobre l'homenia:

Y eso es la condición *sine qua non*; es decir, siempre cualquier propuesta de tema es desde «mi vivencia», y yo creo que eso vale, eso está ahí y, de momento, está generado el espacio. [E4]

Y para mí, como hombre, [...] creo realmente en el cambio y construyo y hago por ello. Trabajo en lo que realmente me gusta, que es promover cambios. [E5]

En lo social, a nivel sindical, a nivel de intervención socioeducativa [...] busca la manera y la forma de introducir este tipo de cosas. [...] Sobre todo gente que tiene claro que el cambio social tiene que ver con los hombres. [E3]

D'altra banda, la delimitació de la injustícia se situa en el context ampli de la masculinitat hegemònica, que és el que li dona el vertader valor, fet que s'extrau de les següents paraules:

Qui domina el món és el masclisme, és la violència, són valors masculins. [E2]

La problemàtica no té res a veure amb una disfuncionalitat concreta o amb un model determinat de sexualitat, sinó més aviat amb qui representa aquella sexualitat, si és un home o una dona. [E1]

La literatura anglosajona de los años cuarenta, cincuenta, sesenta genera un modelo de hombre determinado, que es este modelo de hombre, Humbrey Bogart, un modelo de hombre impasible, que no expresa la emoción y que se ha mantenido a lo largo del tiempo hasta la actualidad. Es un superhéroe, porque es capaz de

superarlo todo, incluso sus propias emociones. [E3]

Així mateix, l'emmarcament discursiu del problema dramatitza aquesta situació i preveu implicacions en el futur fent declaracions com:

Y de ahí el problema de los modelos para los chavales. Por ejemplo, «eres más hombre cuanto más capaz eres de controlar tu emoción». [E3]

Es decir, ¿qué pasaría si las mujeres realmente dejaran su actividad, dejaran de cuidar? De ahí surge mucho de ese proceso de cambio. Yo, por ejemplo, a mis niños les digo: «¿os imagináis una huelga de mamás?». No, y si se lo imaginan es terrible, ¿no? «No, me acuerdo de que no estaba mi mamá y fue terrible». No solo falta lo normal, que es, por ejemplo, dejar de ir ese día, sino que falta lo cotidiano. «Papá no encontraba dónde estaba el Nesquik, dónde estaban las galletas. Me vistió con dos calcetines de colores diferentes...». [E3]

Si las mujeres faltan, el mundo se viene abajo. [E3]

En l'emmarcament de l'atribució causal, la definició de la causa implica una dura crítica dels valors masculins (masclisme) i de la seua forma de control i poder — també sobre els mateixos homes, fins i tot el model de pare proveïdor (a diferència del pare cuidador)—, del model econòmic i del sistema capitalista en general, mitjançant enunciats que prenen la forma quasi d'eslògans com:

Qui domina el món és el masclisme, és la violència, són valors masculins. [E2]

El 19 de marzo, día del padre igualitario para nosotros, [...] dedicado a un modelo de padre proveedor, debe cambiar ese modelo y presentarlo como un modelo de padre cuidador. [E3]

Por ejemplo, a nivel económico está claro: la sostenibilidad del modelo económico en el que estamos es gracias a que hay mujeres que lo sostienen. [E5]

La mala distribución del trabajo que ahora existe en el planeta provoca que este sistema capitalista

funcione gracias a que las mujeres hacen una doble, triple jornada. [E3]

Definida la causa, aquesta s'atribueix a actors externs, els agents causals, responsables de les injustícies que es concreten en els mateixos homes (no igualitaris, masclistes). En el cas analitzat, coincideixen amb els destinataris de la protesta. Són actors impossibles de separar. Tots dos estan ben delimitats en les estratègies discursives corresponents, i com a resultat apareixen totalment deslegitimats. En concret, la personalització s'observa en manifestacions com aquestes:

La mayoría de las situaciones que se producen es porque están los hombres ahí. [E5]

La violencia es un problema de hombres que sufren las mujeres, pero es un problema de hombres. [E3]

El tema de la igualdad no se puede llevar a cabo, si no hay una intervención concreta con los hombres. [E3]

Així mateix, aquests actors són considerats causants conscients del problema:

Lo que realmente puede provocar el cambio real hacia la igualdad es que los hombres cambien sus actitudes de opresión. [E3]

El cambio social tiene que ver con los hombres. [E3]

Encara que en el període estudiat del marc discursiu no se'ls atribueixen interessos particulars, oposats al bé col·lectiu —a diferència dels globals indicats—, pels motius assenyalats, se'ls considera agents no legítims de la comunicació amb expressions com:

De fet, tenim agressions, no físiques sinó de lo que és masclisme tradicional. [E2]

Patim agressions: ens acusen de *feminazis*, de falderos de les dones, en fi, tot este tipus d'insultos. [E2]

En relació amb el marc d'agència i els discursos motivadors, l'emmarcament dels objectius i de les possibilitats d'èxit, la seua fi última és la construcció d'un nou model de societat, i pensen que la seua

prioritat és treballar per la igualtat. Així, els objectius s'emmarquen en forma d'eslògans o conceptes com:

Homes contra la desigualtat de gènere. [E2]

No és possible acabar amb el masclisme d'aquesta societat sense el canvi dels homes. [E2]

Lo que realmente puede provocar el cambio real hacia la igualdad es que los hombres cambien sus actitudes de opresión. [E3]

Trabajar sobre el tema del cambio social desde los hombres. [E3]

D'altra banda, si s'assoliren els objectius proposats —la construcció d'un nou model de societat igualitària mitjançant el canvi en els mateixos homes—, s'obtindrien diferents beneficis per a la societat. El principal n'és la construcció d'un model de relació més igualitari. La societat es lliuraria dels problemes del model patriarcal masclista tradicional autodestructiu:

Si una persona se educa en un modelo de relación más igualitario donde no hay estructuras de presión, donde no hay necesidad de mostrar nada a nadie, donde es un beneficio, sin duda, para él mismo porque no hay autodestrucción, porque no existe un modelo patriarcal machista tradicional, porque hay un beneficio evidentemente social y porque hay un cambio importante en relación al tema de la igualdad. [E3]

Al mateix temps que els beneficis, els integrants del moviment subratllen la legitimitat d'aquestes finalitats carregant-les de valor, relacionant-les amb la superació del problema i amb valors propis d'una societat més igualitària. Per exemple:

Los hombres deben cambiar sus actitudes de opresión, y por eso es tan importante trabajar con hombres, ¿no? [E3]

No és possible acabar amb el masclisme en aquesta societat sense el canvi dels homes. [E2]

Lo que queremos es que los grupos de hombres puedan incidir en el debate social y en la sociedad. [E5]

La necesidad de trabajar sobre el tema del cambio social desde los hombres. [E3]

Aquest emmarcament destaca com les dues estratègies del moviment —la instrumental i l'expressiva— estan teixides al voltant de la intenció de crear societats més democràtiques i més lliures. Se situa analíticament en la proposta de solucions al problema —dels seus objectius— dins de les vies d'actuació per a superar aquesta realitat.

Les possibilitats d'èxit també estan emmarcades en el període estudiat, encara que no és un discurs recurrent. Les trobem en declaracions com aquestes:

Eso, afortunadamente, está cambiando y hay cada vez más implicación masculina. [E3]

Però ningú diu que siga fàcil:

Si vamos a lo general, a lo que yo puedo observar cuando hago investigación en la escuela, eso está ahí. Es tan grave que los hombres no tengan todavía las mínimas capacidades de intervención en lo doméstico... [E3]

A València no s'està fent res. [E2]

No obstant això, no es fa especial referència a l'èxit dels precursors, ja que es tracta d'un moviment incipient, excepte per algunes frases com:

Hi ha un grup d'homes que es diu Espai d'Homes, però és molt intern. I el que fan, que jo sàpia, és sortir a la mani del 8 de març. [E2]

De fet, s'extrau del discurs que precisament això genera la sospita i el rebuig de cert sector del feminisme cap al moviment d'homes igualitaris:

Les feministes ens caldegen molt, perquè hi ha pocs recursos per a les polítiques d'igualtat... Les feministes diuen: «Ara que hem aconseguit quatre xavos veniu vosaltres a reivindicar no sé què...». És el perill que té. «Portem no sé quant de temps demanant la visibilitat de les dones i a poquet que aconseguim, ja esteu demanant la visibilitat dels homes?» Entenc aquesta alerta per part de les dones. [...] El

victimisme dels homes està molt estès. Sempre s'ha d'anar explicant això, perquè «ara només ens faltava que vinguéreu vosaltres». Cal anar amb compte. [E1]

Malgrat ser un moviment en gran manera expressiu, com hem afirmat, no deixa de banda el seu vessant instrumental, de crida a l'acció:

El tema de la igualdad no se puede llevar a cabo, si no hay una intervención concreta con los hombres. [E3]

En aquest emmarcament es poden diferenciar tres elements: la manera d'actuar, l'acció interna dirigida als homes i l'acció externa dirigida a la societat. El primer cas el trobem en afirmacions que fan referència al canvi educatiu o a la necessitat d'implicació:

Primero desde la educación, porque el ámbito terapéutico es muchas veces la repetición. [E5]

Un grupo de hombres es un grupo de reflexión [terapéutico], pero también tiene esas vertientes más sociales, es decir, la necesidad de, antes o después, implicarse en el cambio social. [E3]

En el cas de les actuacions concretes dirigides als homes, trobem aquestes afirmacions:

En les reunions, cadascú parla de l'experiència que ha tingut, un problema, com enfocar-lo sense utilitzar la violència, utilitzant més... més bé... com diriem? Utilitzant la sensibilitat, el resoldre els conflictes, el diàleg... Una altra manera de resoldre els conflictes. [E2]

El año 2000 empiezan a aparecer hombres por las consultas. Y ahí te das cuenta de que una de las reivindicaciones es: «Bueno, y ahora, ¿qué? Yo estaba casado. Tenía una pareja, pero no tengo amigos, me he quedado solo». Y ese era un motivo para decirle: «Mira, hay un espacio que es un viernes al mes por la tarde, que si te apetece y quieres venir...». [E4]

En el cas de les actuacions enfocades a la societat, es fan afirmacions d'aquest tipus:

Intentem que siga un grup per a parlar de les nostres coses, encara que hem fet alguna cosa cap a fora. [E2]

En Foro d'Homes [...] és més públic, fem accions cap a... Sempre fem reunions, però acaben en un acte públic. [E2]

También estuve un año trabajando en la prisión de Picassent con el tema de la rehabilitación de los condenados por delitos de violencia doméstica y vi que alguna persona de las que había pasado por ese proceso también podía venir al grupo. [E4]

Hay una implicación activa en la intervención en la calle con el tema de la igualdad. [E5]

Hacemos intervención puntual. Dos, tres veces al año, más específicos, el 21 de octubre, justo antes de toda la actividad de noviembre, para dejar un poco el espacio del 21 como día internacional en contra de la violencia machista, pero también haciendo un reconocimiento de esa responsabilidad masculina en el proceso de violencia. En torno al 8 de marzo también hay mucho trabajo. Y la nueva fecha que a mí me parece magnífica porque es un espacio buenísimo de cambio, el 19 de marzo, día del padre igualitario para nosotros. [E3]

Així mateix, es delimiten els possibles integrants del moviment des de diferents punts de vista: la gènesi i la incorporació individual al grup i la motivació identitària anticipada en l'apartat de la descripció del moviment, el naixement dels col·lectius a partir de grups mixtos, el nombre de participants i el fenomen de la renovació generacional. No obstant això, en el discurs analitzat no apareixen referències a la difusió de les seues actuacions pels mitjans de comunicació. Ara bé, en concret, la gènesi i la incorporació individual al moviment apareixen en expressions com:

Necesitava compartir-ho amb més homes. On estan eixos homes? Vaig començar a conèixer homes que tenen preocupació. [E2]

I jo em vaig apuntar perquè era com una trobada i a partir d'ací he estat anant una vegada al mes. [E2]

Las parejas les hacen revisar las conductas. Y sí que se están cuestionando su forma de ser en la pareja y tal. A partir de aquí se han apuntado al grupo... Buscan un apoyo. [E5]

Es en el proceso en que yo, a partir de una iniciativa terapéutica en la que participaba como usuario, me encuentro con otros hombres y me encuentro en ese proceso que te contaba. [E4]

Pel que fa a la motivació, relacionada amb els incentius solidaris, s'observa en manifestacions com:

La peculiaridad de Espai d'Homes [...] es que necesitan estar cerrados, su espacio, su tiempo, para fortalecer la confianza y que la relación entre los miembros vaya generando algo más. [E4]

També es destaca que els grups del moviment naixen a mitjan anys 90:

Espai d'Homes [...] surge en el 2005, pero ya en el 94 y 95 empezamos a generar pequeños grupos de hombres. [E4]

Però, aquesta gènesi es produeix des de grups mixtos de dones i homes:

Se propone que las mujeres trabajen por una parte y que los hombres trabajen por otra, y que luego hagan una puesta en común. Cuando terminaban estos periodos de formación, aparecían grupitos de hombres que continuaban. [E4]

Aquí en Valencia, con un grupo de Josefina Sanz y con la perspectiva que es el psicoerotismo femenino y masculino, que habla de la construcción de la sexualidad de hombres y mujeres. Se trabaja de forma conjunta, pero también se trabaja de forma separada y los primeros grupos de hombre surgen de ahí, ¿no? [E3]

A més, els participants són heterogenis:

Los cuarenta y dos miembros tienen un historial de intervención social muy potente en un ámbito u otro: unos en el ámbito sindical, otros en el científico, otros en el terapéutico... [E3]

La red es muy ecléctica. Hay gente de todo tipo, desde gente que trabaja específicamente en el tema y se dedica solamente a ello hasta gente [...] que trabaja en su propia actividad laboral, que no tiene nada que ver con el tema de género. [E3]

Es un perfil sociológico muy diverso, un perfil educativo igualmente muy diverso. [E5]

I van canviant segons els grups i l'època, és a dir, s'hi dona certa rotació:

Som en el grup uns deu, però han passat per allí bastants més. [E2]

[En la gènesi del grup, amb Fina Sanz, germen d'Espai d'Homes]. Pues si en un grupo éramos veinte o veintidós, siete éramos hombres. [E4]

[En Espai d'Homes] hay hombres que entran y salen continuamente. [E4]

En aquest marc d'agència també apareixen reflectides les xarxes del moviment:

A nosaltres ens criden les dones per a fer coses; no ens criden els homes. [E1]

Empecé en grupos de hombres en Andalucía, los movimientos que se iban fraguando: AHIGE (Asociación de Hombres por la Igualdad de Género), Heterodoxia... [E4]

Muchos de ellos están metidos dentro de AHIGE o de los círculos de hombres. Hay una implicación activa. [E3]

I ressalta la renovació generacional existent:

I ara hi ha tres o quatre més joves, perquè es va donant a conèixer per allí. [E2]

No obstant això, també cal destacar l'evolució del moviment, que ha passat de grups amb perfils més acadèmics a estar formats per integrants de diferents sectors socials:

I després el grup ha canviat. [...] Ara hi ha gent no professional, sinó més aviat persones del carrer. [E2]

Estando en la universidad, hay varios grupos que tienen un perfil más academicista o que

están más ligados a la reflexión sobre modelos de investigación sobre masculinidad. [E3]

D'altra banda, pel que fa a l'emmarcament dels destinataris de la protesta que s'espera que aporten solucions, cal destacar que en el període estudiat el discurs no es dirigeix cap a les institucions sinó que coincideix amb el dels agents causals del marc d'injustícia.

En l'estratègia comunicativa identitària, l'auto-legitimació del moviment, el «nosaltres», es mostra indicant que representen interessos col·lectius i universals que consisteixen a promoure canvis [E5], fer un canvi real cap a la igualtat [E3] i acabar amb el masclisme [E2]. Amb tot l'esforç i la implicació que això comporta:

Yo le decía muchas veces a mis alumnos: «Trabajo ahora con vosotros para que dentro de veinticinco años no vengáis. Va en contra de mi bolsillo y a favor de vuestras vidas.» [E3]

Encara que siguen incompresos per la societat i per altres moviments socials pròxims:

El que jo em trobe és que parle amb gent i: «Aï!, això, què és?». No se sap, no se sap... [E2]

Entenc aquesta alerta per part de les feministes. Sempre s'ha d'anar explicant això, perquè «ara només ens faltava que vinguéreu vosaltres». Cal anar amb compte. [E1]

A més, s'autoatribueixen un valor social central com a moviment:

d'homes contra la desigualtat de gènere. [E2]

D'altra banda, els «ells» són els mateixos homes i són, alhora, agents del diagnòstic i destinataris de la protesta. Es deslegitimen mostrant que no estan disposats a solucionar el problema, a modificar la seua forma opressiva d'actuar que resol els conflictes mitjançant la violència.

Innovacions discursives

S'han efectuat diverses investigacions per a determinar canvis en el contingut dels discursos i de la comunicació al llarg del temps (Ruiz i Ispizua, 1989). En el

cas dels moviments, McAdam (1994: 59) afirma que la identitat de la «classe treballadora», que a primera vista apareix com a objectiva, va sorgir del moviment obrer. Igualment, Tarrow (1997: 192) indica que Mansbridge descobreix que algunes expressions dels primers temps del moviment de dones, com per exemple «masclista», apareixen entre les pobres a Chicago que les utilitzaven per a «anomenar» accions no desitjades per part dels seus companys en termes amplis. Sobre les noves percepcions del món de l'ambientalisme, es pot consultar Diani (1998: 255).

Igual que en altres moviments, en aquest també trobem diferents innovacions discursives. Així, localitzem la que incideix en la reflexió sobre els papers tradicionals que han sigut assignats als homes:

Un grupo de hombres es un grupo de reflexión [terapéutico], pero también tiene esas vertientes más sociales. [E3]

No és possible acabar amb el masclisme en aquesta societat sense el canvi dels homes. [E2]

També és la que qüestiona aquests rols tradicionals:

Es un espacio donde uno llega herido y su mujer es la más mala del mundo, pues poco a poco permite que en el grupo se vaya viendo otra mirada, otra percepción de ese hecho, e incluso, lo que implica la solidaridad. [E4]

No s'ha d'oblidar la importància de travar relacions solidàries i més expressives amb altres homes, i ser capaços de compartir emocions, sentiments i inquietuds sense por a sentir-se «poc homes»:

Y de ahí el problema de los modelos para los chavales. Por ejemplo, «eres más hombre cuanto más capaz eres de controlar tu emoción». [E3]

Utilitzant la sensibilitat, el resoldre els conflictes, el diàleg... Una altra manera de resoldre els conflictes. [E2]

Però no consideren aquest trànsit com una pèrdua sinó com un guany:

Lo que realmente puede provocar un cambio real hacia la igualdad es que los hombres cambien sus actitudes de opresión. [E3]

Així com pensar sobre la masculinitat, el poder, la sexualitat, la paternitat, la violència, les relacions sexuals i sentimentals:

Las parejas les hacen revisar las conductas, de manera que sí que se están cuestionando su forma de ser en la pareja y a partir de ahí se han apuntado al grupo buscando apoyo. [E5]

La problemàtica no té res a veure amb una disfuncionalitat concreta o amb un model determinat de sexualitat, sinó més aviat amb qui representa aquesta sexualitat, si és un home o una dona. [E1]

Però també, transformació del 19 de març com a dia del pare igualitari, cuidador, en lloc del pare proveïdor:

El día del padre igualitario, para nosotros, genera un debate curioso que es reconvertir una fecha tradicional judeocristiana, dedicada a un modelo de padre proveedor, para cambiar ese modelo y presentarlo como un modelo de padre cuidador, cuidador entendido de una forma holística: cuidador en lo emocional, en lo afectivo, en todo, es decir, en lo igualitario también. [E3]

Aquesta és una mostra de com el moviment dels homes per la igualtat desenvolupa nous codis de comportament i significació i de com anomena els problemes de forma diferent del llenguatge i el discurs del poder existent.

CONCLUSIONS

Des de final dels anys setanta i primers anys dels huitanta, certs grups d'homes van anar prenent consciència, sobretot des d'un vessant psicològic. Posteriorment, sense abandonar aquesta formulació teòric-pràctica, aquests moviments es van anar obrint a la societat i van fer acte de presència en diversos esdeveniments i actes, com ara les manifestacions del 8 de març.

Entorn a la figura de Josep Vicent Marqués van pivotar moltes iniciatives, tant individuals com col·lectives. Tanmateix, almenys a València, amb l'entrada en el nou segle i durant la primera dècada, la presència d'aquests moviments en l'escena pública valenciana no passà de ser merament testimonial.

En aquest treball s'arreglen les veus d'alguns dels homes que han mantingut la flama del moviment, estructurades a la llum de l'anàlisi dels marcs d'interpretació dels moviments. L'anàlisi de les dimensions i estratègies discursives dels homes per la igualtat mostra un «emmarcament bàsic» ben elaborat amb totes les dimensions: diagnòstic/emmarcament d'injustícia, pronòstic/crida a l'acció, emmarcaments motivadors / dimensió d'agència i estratègia identitària. Només cal destacar que els agents causals de les injustícies, els mateixos homes, coincideixen amb els destinataris de la protesta, no s'entenen els uns sense els altres. No s'hi fa especial referència a l'èxit dels precursors, ja que es tracta d'un moviment incipient; i malgrat tractar-se de col·lectius en gran manera expressius, no deixen de banda el seu vessant instrumental, de crida a l'acció, encara que en el discurs analitzat no hi apareixen referències.

També s'observa que, com a moviment social, desenvolupen nous codis de comportament i significació, i nomenen els problemes de forma diferent de com ho fa el llenguatge i el discurs del poder existent.

De l'anàlisi pot destacar-se l'evolució dels perfils dels grups i integrants del moviment, el resultat de la qual és que des de 2011 comença tímidament a ressorgir un corrent des de l'àmbit universitari que reflecteix a poc a poc els canvis necessaris que els homes van traçant en pro de la igualtat, en sintonia amb les variacions que es donen en la societat i sobretot en el feminisme espanyol i valencià. Aquesta connexió s'observa, per exemple, en els emmarcaments de l'atribució causal i la crítica que fan del model econòmic i del sistema capitalista, que estan relacionats directament amb les actuals vagues del 8 de març.

Els resultats exposats ens demostren la necessitat, ara més que mai, de l'indefugible canvi de la masculinitat en la societat espanyola i valenciana actual, tot i que no cal oblidar que la noció de (les noves) masculinitat(s) encara està en construcció i és inseparable de la demanda d'un canvi de paradigma en el paper més proactiu dels homes per a l'eliminació d'elements hegemònics patriarcal; és a dir, un subjecte nou.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Amorós, C. (2000). *Feminismo y filosofía*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Bourdieu, P. (2000). *La dominación masculina*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- Butler, J. (2007). *El género en disputa: El feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Editorial Paidós.
- Calle, Á. (2003). Los nuevos movimientos globales. *Papeles del CEIC*, 7.
- Carabí, À., Armengol, J. M. (2008). *La masculinidad a debate*. Barcelona: Icaria Editorial.
- Cohen, J. L., Arato, A. (2000). *Sociedad civil y teoría política*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- Connel, R. W. (1997). La organización social de la masculinidad. En T. Valdés i J. Olavarria (ed.), *Masculinidad/es: Poder y crisis*(p. 31-48). Xile: ISIS Internacional.
- Diani, M. (1998). Las redes de los movimientos: Una perspectiva de análisis. En P. Ibarra i B. Tejerina (ed.), *Los movimientos sociales: Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta.
- Eyerman, R., Jamison, A. (1991). *Social Movements: A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.
- Flood, M. (1996). Four Streams. *XY Men, Masculinities and Gender Politics*, 6(3). [Traduït per Espada, J. M. *¿Se puede hablar de un movimiento de hombres?* Recuperat de <https://masculinidades.wordpress.com/%C2%BFse-puede-hablar-de-un-movimiento-de-hombres/>]

- García, A. (2009). *Modelos de identidad masculina: Representaciones y encarnaciones de la masculinidad en España (1960-2000)*. (Tesi doctoral). Universidad Complutense de Madrid, Comunitat de Madrid.
- Gilmore, D. D. (1994). *Hacerse hombre: Concepciones culturales de la masculinidad*. Barcelona: Editorial Paidós Ibérica.
- Guasch, O. (2006). *Héroes, científicos, heterosexuales y gays*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Gutmann, M. (1998). Traficando con hombres: La antropología de la masculinidad. *Revista de estudios de géneros: La ventana*, 8, 47-99.
- Habermas, J. (1999). *Teoría de la acción comunicativa, II: Crítica de la Razón funcionalista*. Madrid: Taurus.
- Ibarra, P., Tejerina, B. (ed.). (1998). *Los movimientos sociales: Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta.
- Inglehart, R. (1998). *Modernización y posmodernización*. Madrid: CIS.
- Johnston, H., Laraña, E., Gusfield, J. (1994). «Identidades, ideologías y vida cotidiana en los nuevos movimientos sociales». En E. Laraña, i J. Gusfield (ed.), *Los nuevos movimientos sociales: De la ideología a la identidad*. Madrid: CIS.
- Kaufman, M. (1997). Las experiencias contradictorias del poder entre los hombres. En T. Valdés i J. Olavarría (ed.), *Masculinidad/es: Poder y crisis* (p. 63-81). Xile: ISIS Internacional.
- Kimmel, M. S. ([1994] 1997). Homofobia, temor, vergüenza y silencio en la identidad masculina. En T. Valdés i J. Olavarría (ed.), *Masculinidad/es: Poder y crisis* (p. 49-62). Xile: ISIS Internacional.
- Laraña, E. (1999). *La construcción de los movimientos sociales*, Madrid, Alianza Editorial.
- Laraña, E, Gusfield, J. (ed.). (1994). *Los nuevos movimientos sociales: De la ideología a la identidad*. Madrid: CIS.
- Mansbridge, J. (1993). *Feminist Identity: Micronegotiation in the Lives of African-American and White Working Class Women*. Treball inèdit.
- Marqués, J. V. (1982). *No es natural: Para una sociología de la vida cotidiana*. Barcelona: Anagrama.
- Marqués, J. V. (1991). *Curso elemental para varones sensibles y machistas recuperables*. Madrid: Temas de Hoy.
- Marqués, J. V. (1997). Varón y patriarcado. En T. Valdés i J. Olavarría (ed.), *Masculinidad/es: Poder y crisis* (p. 17-30). Xile: ISIS Internacional.
- McAdam, D. (1994). Cultura y movimientos sociales. En E. Laraña i J. Gusfield, (ed.), *Los nuevos movimientos sociales: De la ideología a la identidad* (p. 43-67). Madrid: CIS.
- Melucci, A. (1987). La sfida simbolica dei movimenti contemporanei. *Problemi del socialismo*, 12, 134-156.
- Melucci, A. (1998). La experiencia individual y los temas globales en una sociedad planetaria. En P. Ibarra i B. Tejerina (ed.), *Los movimientos sociales: Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta.
- Menjívar, M. (2010). *La masculinidad a debate*. San José (Costa Rica): Cuaderno de Ciencias Sociales.
- Montesinos, R. (2002). *Las rutas de la masculinidad: Ensayo sobre el cambio cultural y el mundo moderno*. Barcelona: Editorial Gedisa.
- Montesinos, R. (2004). Los cambios de la masculinidad como expresión de la transición social. *El Cotidiano*, 20(126).
- Ortí, A. (1993). La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: La entrevista abierta y la discusión de grupo. En M. García, J. Ibáñez i F. Alvira (comp.), *El análisis de la realidad social: Métodos y técnicas de investigación*. Madrid: Alianza Editorial.
- Raschke, J. (1994). Sobre el concepto de movimiento social. *Zona abierta*, 69, 121-134.
- Rivas, A. (1998). El análisis de marcos: Una metodología para el estudio de los movimientos sociales. En P. Ibarra i B. Tejerina. (ed.), *Los movimientos sociales: Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta.
- Rivas, A. (1999). *Un modelo para el análisis de la dimensión ideática de los movimientos sociales: El discurso del movimiento ecologista vasco* (Tesi doctoral). Universidad del País Vasco, País Basc.
- Rucht, D. (1992). Estrategias y formas de acción de los nuevos movimientos sociales. En A. Dalton, J. Russell i M. Kuechler (comp.), *Los nuevos movimientos sociales: Un reto al orden político* (219-243). València: Institutió Alfons el Magnànim.
- Ruiz, J., Ispizua, M. A. (1989). *La decodificación de la vida cotidiana: Métodos de Investigación Cualitativa*. Bilbao: Publicaciones de la Universidad de Deusto.
- Segarra, M., Carabí, À. (ed.). (2000). *Nuevas masculinidades*. Barcelona: Icaria Editorial.
- Snow, D. A., Benford, R. D. (1992). Master Frames and Cycles of Protest. En A. Morris i C. Mueller. (ed.). *Frontiers in Social Movements Theory*. New Haven: Yale University Press.

- Tarrow, S. (1992). El fantasma de la ópera: Partidos políticos y movimientos sociales de los años 60 y 70 en Italia. En A. Dalton, J. Russell i M. Kuechler (comp.), *Los nuevos movimientos sociales: Un reto al orden político* (341-369). València: Institució Alfons el Magnànim.
- Tarrow, S. (1997). *El poder en movimiento: Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial.
- Taylor, S., Bogdan, R. (1994). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación: La búsqueda de significados*. Barcelona: Editorial Paidós.
- Tejerina, B. (1998). Los movimientos sociales y la acción colectiva: De la producción simbólica al cambio de valores. En P. Ibarra i B. Tejerina. (ed.), *Los movimientos sociales: Transformaciones políticas y cambio cultural* (111-138). Madrid: Trotta.
- Valcuende, J. M., Blanco, J. (ed.). (2003). *Hombres, la construcción cultural de las masculinidades*. Madrid: Talasa Ediciones.
- Valdés, T., Olavarría, J. (ed.) (1997). *Masculinidad/es: Poder y crisis*. Xile: Isis Internacional.
- Valles, M. (1997). *Técnicas cualitativas de investigación social: Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Whitehead, S. M. (2002). *Men and Masculinities*. Cambridge: Polity Press.

NOTA BIOGRÀFICA

Juan Antonio Rodríguez del Pino

Juan Antonio Rodríguez del Pino és doctor en Estudis de Gènere per la Universitat de València, llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de València, i llicenciat en Antropologia Social i Cultural per la UNED. Professor ajudant doctor en el Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València. Segueix dues línies d'investigació: temes de gènere (sobretot, masculinitats) i temes de desenvolupament local.

Juli Antoni Aguado i Hernández

Juli Antoni Aguado i Hernández, és llicenciat en Ciències Polítiques i Sociologia per la UNED. Doctor en Sociologia per la Universitat de València. Professor associat al Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València des de 2011. Línies d'investigació en moviments socials i participació ciutadana, desenvolupament local i responsabilitat social corporativa (RSC).

